

Valsts prezidenta Egila Levita runa Latvijas Zinātņu akadēmijas paplašinātajā izbraukuma sēdē “Krievijai blakus: vēsturiskais mantojums, šodienas un nākotnes izaicinājumi”

Publicēts: 30.05.2023.

Egils Levits

Augsti godātais Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta kungs!

Augsti godātais arhibīskapa kungs, Zemīša kungs, Streiča kungs!

Dāmas un kungi!

Savā runā mēģināšu uzsvērt tos jautājumus, kas ir svarīgi visai Latvijai, bet jo sevišķi Latgalei. Tie ir divi jautājumi – drošība un dekolonizācija jeb mūsu pagātnes pārvarēšana.

I

Kopš Krimas nelegālās aneksijas 2014. gadā Latgali mēdz pastiprināti uzlūkot drošības risku gaismā.

Tāču, manuprāt, Latgale simbolizē daudz plašāku izaicinājumu kopumu, ar ko ir jārēķinās jebkurai Krievijas kaimiņvalstij. Protams, arī Latvijai.

Tādēļ es runāšu par šiem lielajiem pamatjautājumiem, kas vēl jo aktuālāki ir šeit, Latgalē.

Atrasties kaimiņos Krievijai nozīmē atrasties kaimiņos valstij, ko ir pārņēmusi zaudējuma sajūta par to, ka tā vairs nav impērija, ka

tā ir zaudējusi savu teritoriālo ietekmi, savas kolonijas.

Tās ir bijušās impērijas postkoloniālās sāpes.

Krievijas agresīvo un noziedzīgo uzvedību vada aizvainojums, ka atkarīgo zemju un koloniju tautas ir “uzdrošinājušās” atbrīvoties no agrākās impērijas varas centra un dominējošās tautas kundzības.

II

Būsim reālisti – pārredzamā nākotnē attiecībās ar Krieviju nekas nemainīsies, tāpēc nav vietas sentimentam un naivām cerībām par draudzīgu līdzāspastāvēšanu.

Līdz ar to NATO Austrumu flanga valstu, tai skaitā arī Latvijas, drošība nozīmē atturēt Krieviju no jebkādam agresīvām avantūrām Rietumu virzienā.

Tā ir bijusi arī manas prezidentūras prioritāte.

III

Ciešā sadarbībā ar Ārlietu ministriju, saskaņojot prasības ar abiem pārējiem Baltijas valstu līderiem, rodot B9 valstu atbalstu, mums ir izdevies pēdējo divu gadu laikā būtiski nostiprināt Austrumu flanga aizsardzību. Ja es runāju par NATO Austrumu flangu, tad vistiešākajā veidā arī par Latviju.

Parasti tas nozīmējis pacietīgas un argumentētas sarunas ar citu NATO valstu līderiem.

Gribu uzsvērt, ka tas nebūt nav pašsaprotami, ka citas valstis, to līderi un sabiedrības apzinās, ka tām ir jābūt solidārām ar Ukrainu vai NATO Austrumu flanga valstīm, tai skaitā Latviju.

Pajautāsim sev, cik bieži mēs domājam par Etiopijas un Eritrejas konfliktu, par karu Tigrejā, Jemenā vai tagad Sudānā. Ja mums būtu vēl jāsūta tur ievērojama palīdzība, tad nebūtu daudz tādu, kas teiktu, ka mums tur ir aktīvi jāiesaistās.

IV

Dārgie draugi!

Līdzīgi uz karu Ukrainā raugās arī līderi, sabiedrības lielā daļā pasaules valstu, ko mēs saucam par “Globālajiem Dienvidiem”.

Viņi, protams, redz, ka Krievija šeit rīkojas nepareizi, netaisnīgi, taču tas nav kaut kas tik ļoti būtisks, lai iesaistītos vienā vai otrā pusē.

Tāpat šīs valstis ir ieinteresētas Krievijas un vēl jo vairāk Ķīnas investīcijās un militārajā palīdzībā, kur netiek prasīti nepatīkami jautājumi par demokrātiju un cilvēktiesībām.

Taču mums ir jāpārlicina ne tikai “Globālie Dienvidi”. Mums ir jāpārlicina arī mūsu sabiedroto – Rietumvalstu – politiķi, jo viņiem savukārt ir jāpārlicina savi vēlētajiem par to, ka ir jāizrāda praktiska solidaritāte ar Ukrainu, NATO Austrumu flanga valstīm, arī ar Latviju.

Viņiem ir jāizskaidro saviem vēlētajiem, kādēļ tā vietā, lai labāk finansētu savu veselības sistēmu, palielinātu pensijas un pabalstus, budžetā ir jāpalielina izdevumi militārajām vajadzībām, jāsaņem palīdzība Ukrainai, jāpalielina karavīru skaits šeit, Latvijā.

Mūsu, Latvijas politiķu un diplomātu, uzdevums ir viņiem visu laiku sniegt argumentus un stiprināt viņu pārliecību, ka tas ir nepieciešams.

Turklāt nepietiek to izskaidrot vienreiz. Jo, kā jebkuram cilvēkam, tas, kas reiz ir teikts, ar laiku kļūst bālāks. Tas ir jādara atkal un

atkal, ar tiem pašiem un vēl papildu argumentiem.

Labā ziņa ir tā, ka mūsu pusē ir stipri argumenti. Dzīvojot blakus agresīvajai, vēsturiski un aktuāli imperiālistiskajai Krievijai, mēs redzam Krievijas bīstamību.

V

Mūsu vēsturiskā un aktuālā pieredze ir mācījusi mūs saredzēt šīs agresivitātes tālākās konsekvences ne tikai mums, bet arī visai Eiropai un pasaulei. Tieši tas var piesaistīt mūsu sabiedroto uzmanību, stiprināt viņu solidaritāti ar mums.

Taču mums jāprot to izskaidrot citiem saprotamās, viegli pieņemamās kategorijās. Mūsu vēstījumam ir "jāieguļas" mūsu Rietumu sabiedroto pasaules uztveres struktūrās, viņu domāšanas sliedēs.

Jāsaka, ka mana Rietumu pieredze šajā ziņā ir noderīga.

Cita starpā arī Latvija ir virzījusi dažādus priekšlikumus starptautiskajās attiecībās, politikā, tai skaitā priekšlikumu par īpaša starptautiska tribunāla izveidošanu, kas – savulaik kā Nirnbergas tribunāls – varētu iztiesāt Krievijas agresijas noziegumu pret Ukrainu.

Taču mēs nedrīkstam atslābt. Mums jāiegulda prasmes un līdzekļi mūsu starptautiskajā atpazīstamībā un redzamībā.

Tādēļ svarīga, piemēram, ir Latvijas kampaņa par ievēlēšanu ANO Drošības padomē 2025. gadā. Protams, ir labi būt ANO Drošības padomē, bet šai kampaņai ir pašvērtība ar to, ka mēs visu laiku runājam ar citiem, lai viņi atpazītu Latviju un Latvijas argumentus starptautiskajās attiecībās.

Starp citu, to arī pirms dažām dienām labi izdarīja mūsu hokejisti.

VI

Ņemot vērā Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Polijas pastāvīgo un pacietīgo skaidrošanas darbu par mūsu reģiona ģeopolitisko realitāti, 2022. gada NATO Madrides samitā ir pieņemta jauna stratēģiskā koncepcija, kas cita starpā paredz visaptverošu un koordinētu pieeju Austrumu flanga un īpaši Baltijas valstu aizsardzības nostiprināšanai.

Jaunā stratēģija paredz, ka ienaidnieks tiek "atsists" uz NATO valstu ārējās robežas (tātad tepat netālu), nevis teritorija tiek atkarota pēc tam, kad ienaidnieks tajā jau ir ienācis. Šī ir būtiska maiņa NATO stratēģijā, kas jo sevišķi ir svarīga Latgalei.

Krievijas karš Ukrainā ir pierādījis, ka Baltijas valstīm nepietiek ar līdzšinējo atturēšanas koncepciju, kas paredzēja, ka pēc tam, kad krievi ir ienākuši, teritorija tiek atkarota. Uz to mēs vairs neparakstāties.

Dzīvot kaimiņos ar Krieviju nozīmē, ka ir nepieciešamas mūsu pašu pamatīgas investīcijas aizsardzības nozarē, jo investīcijas bruņojumā, aizsardzībā šajā vēsturiskajā situācijā nozīmē investīcijas mierā.

Ienaidnieks neuzbruks, ja viņš zinās, ka uzbrūkot zaudēs. Ienaidnieks zaudēs tikai tad, ja mums būs ticamas aizsardzības spējas. Mums, t. i., Latvijai kopā ar NATO sabiedrotajiem.

Pēc pusotra mēneša būs nākamais NATO samits Viļņā, kur šī koncepcija tiks tālāk precizēta, tai skaitā aizsardzības plāni. Protams, arī jautājums par NATO un Ukrainas tālākajām attiecībām.

VII

Godātie kolēģi!

Krievijas karš pret Ukrainu ir izgaismojis arī padomju okupācijas un kolonizācijas paliekas mūsu pašu zemē.

Mēs vēl aizvien gan Latgalē, gan citos Latvijas reģionos esam spiesti tikt galā ar Krievijas koloniālās politikas sekām.

Koloniālisma paliekas ir ieaudušās mūsu ikdienā un prātos tā, ka liela daļa sabiedrības ar tām jau ir apradusi, tās neatpazīst un ar tām sadzīvo.

Taču tās vairāk nekā 30 gadu turpināja indēt mūsu sabiedrību. 30 gadu mēs turpinām staigāt pa ielām, kas nosauktas okupācijas varas īstenotāju vārdā. 30 gadu mēs esam samierinājušies ar to, ka valsts valodas – latviešu valodas – nezināšana nav šķērslis dabūt darbu, bet krievu valodas nezināšana gan par tādu var kļūt.

Vēl joprojām krievu valoda dominē skolās kā otrā svešvaloda, kaut gan Latvija jau ilgi ir piederīga Eiropas kultūrtelpai, un tai nav nekāda sakara ar iepriekšējo Krievijas vai Padomju Savienības impēriju.

Pagājušā gada mēs esam būtiski attīrījuši publisko telpu no padomju okupācijas režīmu slavinošajām zīmēm un esam pievērsuši uzmanību tieši šim jautājumam par dekolonizēšanu.

Es tieši tā arī gribu teikt – mūsu publiskās telpas dekolonizēšana. Tieši tā ir jāraugās uz šo procesu. Jo šīs zīmes nav politiski neitrālas. To jēga ir iezīmēt Krieviju šeit, pie mums Latvijā.

Tas attiecas ne tikai uz padomju, bet arī uz Krievijas impērijas publiskajā telpā atstātajām zīmēm.

Tādēļ arī beidzot ir pieņemts lēmums, ka no 2026./2027. mācību gada otrajai svešvalodai skolās jābūt kādai no Eiropas Savienības oficiālajām valodām, nevis krievu valodai.

VIII

Latgales īpašā kulturālā ainava un vēsturiskais mantojums liek uzdot jautājumu par sabiedrības saliedētības politikas turpmākajiem mērķiem.

Satversme garantē mazākumtautību tiesības saglabāt savu valodu un kultūru. Tās ir katra cilvēka tiesības un brīva izvēle. Tās neviens neapdraud un negrasās atņemt. Tieši otrādi – valsts tam sniedz atbalstu.

Tomēr, lai demokrātiska sabiedrība varētu funkcionēt, ir nepieciešama kopīga saruna, un šī saruna var noritēt tikai un vienīgi Latvijas valsts valodā, kas ir kopīga visiem Latvijas iedzīvotājiem neatkarīgi no tautības.

Tāpēc, manuprāt, vēsturiski nozīmīgākais 13. Saeimas lēmums ir par skolu pāreju uz mācībām valsts valodā no 2025./2026. mācību gada.

IX

Taču ar to arī vien nepietiek. Latviešu valodas prašana vēl nenozīmē lojalitāti. Saliedētai sabiedrībai ir nepieciešami arī daži svarīgi vērtību punkti. Tie it sevišķi ir izpratne par Latvijas ģeopolitisko piederību un neapšaubāmi arī attieksme pret vēstures mezgla punktiem, tāpat Latvijas okupāciju.

Lakmusa tests sabiedrības saliedētībai ir Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā.

Aptaujās mēs redzam, ka no krievvalodīgajiem Latvijā tikai apmēram 1/3 nosoda Krievijas uzbrukumu Ukrainai, kamēr ¼ ir Krievijas pusē. Pārējie ir par mieru, proti, nezina, ko teikt.

Tiesa – lēnām, bet atbalsts Krievijai rūk, un atbalsts Ukrainai palielinās.

Līdz ar to no šīm aptaujām varam teikt, ka aptuveni 1/3 no krievvalodīgajiem 30 gadu pēc okupācijas beigām stāv Latvijas Satversmes pozīcijās.

Vai 1/3 ir daudz vai maz? Šeit jāņem vērā, kā lielākā daļa no viņu vecākiem vai vecvecākiem nonāca Latvijā – cilvēki, kurus pēc Otrā

pasaules kara padomju okupācijas vara sistemātiski sūtīja kolonizēt Latviju.

X

Es gribētu norādīt, ka līdzšinējo 30 gadu glēvā, pieklusinātā, kaunīgā Latvijas okupācijas perioda koloniālās vēstures stāsta stāstīšana, kur ievērojamu lomu spēlē tieši šeit atsūtītie padomju pilsoņi, ir pārāk ilgi aizkavējis šo ienācēju un viņu pēcnācēju demokrātiskas pašrefleksijas procesu.

Tieši šāds demokrātiskas pašrefleksijas process ir nepieciešams, lai cilvēki spētu saprast politiskas kopsakarības, kādēļ viņi vai viņu priekšteči tika novirzīti uz Latviju, un saprastu, ka, atrodoties šeit, brīvā, neatkarīgā, demokrātiskā Latvijā, viņiem ir jāintegrējas uz mūsu demokrātiskās, latviskās valsts vērtību bāzes un jāsarauj savas sentimentālās lojalitātes saites ar savu izcelsmes valsti, kur valda agresīvs, noziedzīgs režīms.

Es zinu, tas nav viegli. Arī Alžīrijas frančiem savulaik nebija viegli saprast, kādēļ Alžīrijas pamatiedzīvotāji vairs negribēja būt Francijas sastāvā. Jo tas prasa kritiski izvērtēt imperiālismu un koloniālismu kā tādus un savā ģimenes un tuvākās vides veidotajā pasaules redzējumā atklāt neapzinātu imperiālistisku un koloniālistisku vēstījumu saknes. Jā, tas patiešām nav viegli.

Taču šī Latvijas vēstures aspekta ilgstoša noklusēšana rada patoloģiju gan krievu, gan arī latviešu pasaules uztverē.

Mēs jau 30 gadu esam brīva valsts, bet joprojām arī ievērojamas daļa latviešu vēl mentāli nav izgājuši no krieviskās telpas.

Kaut vai, piemēram, tas, ka viņus nepatīkami satrauc pēdējā gada pilsoniskā kampaņa par to, lai latviešu valoda kā valsts valoda beidzot ieņemtu tai pienākošo vietu publiskajā telpā.

Šādu kolonizētas tautas mentalitātes patoloģiju savā 1952. gadā iznākušajā darbā "Peau noire, masques blancs" ("Melna āda, baltas maskas") precīzi analizēja antikoloniālisma kustības teorētiķis un vienlaikus psihoanalītiķis Francis Fanons (*Frantz Fanon*).

Šajā teorētiskajā darbā, kas pamatoja antikoloniālisma kustību 50. gados un vēlāk arī noveda pie britu, franču koloniālo impēriju sabrukuma, mēs atradīsim interesantas paralēles ar daļu no mūsu latviešu tautiešu ilgstošo nespēju atbrīvoties no šī koloniālisma vēstījuma paliekām savā pasaules redzējumā. Turklāt pašiem to neapzinoties. Fanons uzskatīja, ka šādos patoloģiskos gadījumos var palīdzēt tikai pareizu un radikālu jautājumu uzdošana un mēģinājumi formulēt uz tiem godīgas atbildes.

XI

Latvijas valsts integrācijas politika nevienam neuzspiež savu izvēli, bet piedāvā iespēju veidot savu piederību modernai, demokrātiskai, latviskai sabiedrībai.

Pieņemt šo piedāvājumu ir cilvēka paša izvēle.

Turklāt mēs negribam, lai integrācija būtu tikai virspusīga. Protams, latviešu valoda ir ļoti svarīga. Bet vēlreiz uzsveru – ar to nepietiek. Vismaz tikpat svarīga ir iekļaušanās mūsu latviskajā pasaules redzējumā, kultūrā un vērtībās.

Efektīvu ceļu, kā pie tā nonākt, es redzu vienotu izglītības sistēmu mūsu kopējā valsts valodā. Un to mēs sāksim tikai no 2025./2026. mācību gada.

Taču tikpat svarīga ir jau pieaugušo un daudzos gadījumos arī jauniešu godīga, objektīva pašrefleksija, kas ļautu šiem cilvēkiem atpazīt un kritiski izvērtēt savā ģimenē, skolā, it sevišķi t. s. mazākumtautību skolā, un sociālajos tīklos krievu valodā uztverto Krievijas imperiālistisko vēstījumu.

Šeit mums ir jābūt palīdzīgiem. Gan skolai, gan latviešu sabiedrībai ir jābūt principiālai gan attiecībā uz mūsu vēstījumu, gan uz skaidru mūsu pasaules redzējumu; ir jābūt draudzīgiem un pieņemošiem pret tiem, kuri vēlas būt kopā ar mums.

Ceru, ka šīs sanāksmes laikā mums izdosies apspriest šos stratēģiski nozīmīgos jautājumus, kas ir svarīgi visai Latvijai, bet vēl jo vairāk – šeit, Latgalē.

Paldies!

<https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidenta-egila-levita-runa-latvijas-zinatnu-akademijas-paplasinataja-izbraukuma-sede-krievijai-blakus-vesturiskais-mantojums-sodienas-un-nakotnes-izaicinajumi>